

vagyok, semmi fájdalmat nem érzek». Csütörtökön, igen közel levén utolsó végéhez, elnehezédék, és az urat magához vette nagy buzgósággal. Este lefekvésnek ideje levén, kétfelől a karját tartották: de maga ment a hálólházába. A szavát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé éjszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérlette tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége levén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván neki, nem felelhetett reája: noha vettük észre, hogy eszén van — azt is láttuk, hogy az intéskor a szemeiből könnyhullatások folynak. Végtire szegény ma három óra után reggel, az istennek adván lelkét, elaluvék — mivel úgy halt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk: de mégis csak azon vettük észre általmene-telét, amidőn a szemei felnyiltak. Ő szegény árvaságra hagyva ben-nünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sívás rívás vagyon közöt-tünk. Az isten vigasztaljon meg minket.

EGY ESZTENDŐ UTÁN.

SZENTKIRÁLYI Gergely ott állt az udvaron. Mögötte a régi, öreg kuriális épület, előtte az istálló és az istállón túl a távoli hegyek körvonala. Ott állt, nézett maga elé, olykor meg-pogta a havat és elgondolkozott.

Egy esztendő nagy idő.

Tavaly ilyenkor valaki kiszólt a cselédházból: Kiss Ambrusné-nak fiúgyermeké született! Az idős asszonyok összegyűltek a falu-ból, ott énekeltek a cselédházban régi-régi üdvözlő nótákat, mint ahogy az errefelé szokás volt, Nagymihálytól kezdve fel a Szepességig. Kiss Ambrus nem volt akkor itt. Csatázott Romhánynál küzdött és azután, amikor visszajött...

... Nyár volt. Visszajött szagatatott ruhával, törött karddal és kacska kézzel. Kezéről hiányzott, arról a szép, erős, férfias kézről a középső ujj! Valamikor nótázó ember volt, hetyke, kemény, ön-tudatos legény, de erre a nyárra megfakult benne minden; bánatosan nézett a gyerekre, bánatosan az asszonyra és mindenkire. Urára is, Szentkirályi Gergely nemzetes úrra.

Azután eljött az ősz, hullani kezdtek a levelek; itt is, ott is feltűnt egy-egy ember, akinek nem volt otthona és aki a kuruc seregek megsárosodott, valamikor szép, de most már csúfos, időtől mart ruhájában járt. Eljött egy ilyen ember a cselédházba is, Kiss Ambrus régi fegyverbarátja, valamikor lovasember, most már szegény, lónélküli, fegyvernélküli, árva senki. Pihenőt kért, fekhelyet. Szívesen fogadták: pihenőt kapott és fekhelyet. Kiss Ambrussal napokhosszat ültek a tűzhelynél, belebámultak a lángokba, néha szóltak egyet-egyet és ránéztek a síró gyerekre.

— Minek ez? Kinek kell!

És ahogy megjött a tél, a télel együtt elment a fejedelem ebből az országból. Csöndben, némán. Mindössze a régi katonák tekintgéttek dél felé, amerre elvitt, elvezetett a fejedelem útja. És a tél jöttével elment Kiss Ambrus fegyverbarátja is. Valami nehéz, belső, száraz betegség vitte el, amit ott szedett fel a romhányi síkon, azon az emlékezetes, hűvös, hideg, esőtől vert éjszakán, amikor a bozótosban feküdtek és lesték, figyelték az alkonyat közeledtét.

Szentkirályi Gergely úr ott állt a hóban, ránézett az istállóra: hol vannak a lovak? Mert azok is, mint ahogy sokan erről a birtokról, örökre elmaradtak. Elmosolyodott. Amott vannak a hegyek és a hegyeken túl, jobbra meg balra nagyon sok régi társ, akikkel nem is olyan nagy idővel ezelőtt még együtt küzdött, együtt harcolt, ivott, vitázott, lelkesedett! Megroppant alatta a hó, összerezsent; így állt tavaly ilyenkor, talán ugyanezen a napon a nyitrai barátok udvarán. Jöttek a szerzetesek egyik a másik után, legelől az a nagyszerű, csupaszív öreg úr, a labancokat megvető franciskánus prior, páter Tary Sámuel. A déli sétájukat tartották, lehajtott fővel mende-géltek körben az udvaron és egyszer csak eléje állt Tary Sámuel.

— Mit gondolsz, hogy áll a nagyságos fejedelem ügye?

Halkan, egy taktusra ropogott a hó a barátok lépteit alatt és ezen az ütemes téli muzsikán át lehallatszott a nyitrai várból a tárogató.

Szentkirályi Gergely megvonta a vállát:

— Ha kitartunk . . . akkor bizonyára nem lesz semmi baj, prior! Tary Sámuel megsimogatta őszes haját és az égre nézett:

— Mi pedig imádkozunk.

Egy esztendő nem nagy idő, ha így haladnak, jönnek-mennek, futkároznak a felhők, tűnnek el meg bukkannak fel emberek. De Szentkirályi Gergely nemzeti úr, ahogy álldogált az udvaron, mégis azt érezte, hogy ez az esztendő, téltől-télig sok mindent hozott. Kiss Ambrus jött ki a cselédházból.

— Hogy van a gyereked?

A férfi bólított és nagy szomorúság volt a szemében :

— Rossz időben született. Akkor, amikor mindnyájan, a házával együtt megbetegedtünk, nagyuram.

Gergely napja volt, lám, Novák Balázs főtisztelendő nagymihályi híveinek tegnap, toportyánnak való hideg vasárnapon azt mondta onnan a szószékről :

— Tudjátok, testvéreim, Isten akaratából van ez így ! Mert semmi, de semmi sincs e földön ok nélkül. Nincsen kenyér, nincs élelem. Nem akarja az Úr, hogy elfelejtsük a keserűséget, hogy elfelejtsük azt, akinek felesküdtünk . . . — és délnek mutatott, arra Törökország felé, ahol talán nyár volt ekkor és virágzó, zöldlevelű fák, amikor idefent, Magyarország északi részén hullott a hó. — Főleg pedig nem akarja, hogy az idegenek, a bécsi urak emberei rajtunk hízalják továbbra is magukat.

Forradalmi beszéd volt, kemény, de legalább megnyugtatta Balló Istvánt, Kiss Ambrust, Hadarics Mátét és még több javakorbeli, küzdő, tűzhelyes embert, akik a kurucsereg katonái voltak és betyárkodásra akarták bús fejüket adni.

— Hát, ha megpróbáltatás, legyen türelmünk elviselni ! — dörögte Hadarics Máté, amikor hazafelé boklászta a hóban. — A főtisztelendő úr tudós ember, nem lotyog hiába . . . meg azután nagy híve a fejedelemnek ! Legyen türelmünk elviselni.

Topogtak a hóban fázósan és nyugtalanul ebben a hidegségben, de bevárták Balló Istvánt, akit egyszerű paraszti ember létére még Thököly idejében, esztendőkön át őriztek börtönben a labanc strázsák. Balló István pedig hosszan beszélt, virágosan, cifrán, sallangokkal díszítve fel szavait.

— Mert az úgy volt, emberek, amikor a mi csapatunk találkozott Heister Hanibál seregével . . .

Hadarics Máté hátralépett, el az útról és megemelte fővegét, úgyszintén a többiek is :

— Jóegészséget.

Szentkirályi Gergely úr haladt el mellettük hosszú léptekkel, kevéskét görnyedezve a vállán kuksoló időtől. Pillanatra megállt Hadarics Máté előtt.

— Hogyan vagy, Máté? — veregette meg az öreg kovács vállát, de az még feleletre sem nyitotta a száját, — hogy valahogy lennénk, csak az a baj, hogy irgalmatlanul szorít a kapca . . . — már meszszire járt.

Hencser István, az ott álldogálóak közül hátravetette süvegét és megsodorta bajúszát :

— Viszi a gond őt is.

Szentkirályi Gergely úr az iskola közelében lelassította lépteit. Elfogta a köhögés, az asztma, amely esztendők óta gyötörte már. A ködborította magasságban varjak riadoztak és elnézte, mint szállnak, libegnek valamely tető, fakorona vagy a sudár templomtorony felé.

Froniusz Tádé iskolamester házikójából füst tört elő, a tanzsoba ablaka nyitva volt levegőzés végett és gyerekhangok zsongtak a hóbamerült, hangtalan falusi utcára.

— Menyuska, olvasd el az ünnepi strófát — hallotta a rektor hangját. — Nyilván még olvasni se tudod, nemhogy betű nélkül . . .

A gyerekek felnevettek és Menyus öreges, vontatott hanghordozással verselni kezdett :

Szent Gergely doktornak,
Híres tanítónknak
Az ő napján
Régi szokás szerint,
Menjünk Isten szerint
Iskolába.

— Most a második szakaszt, Menyus — szólt a rektor.

Lám, a madarak is,
Hogy szaporodjanak,
Majd előjönnek
A szép kikeletkor,
Sok szép énekszóval
Zengedezve . . .

Szentkirályi Gergely mozdulatlanul állt. Nem zavarta a hideg és a csizma fejéig süppedő hó hús szorítása. Boldogság szaladt a szívére, hogy Menyus, a lovas Balló István fia hiba nélkül mondta el a gergelynapi köszöntőt, a tavaszt bejelentő verssorokat. Szeretett volna az ablakhoz állni és beszólni, hogy jól van, Menyus, nagyon jól van, szépen verseltél . . . de mégse állt oda, megkerülte az iskolát és a tarlókon át vágott hazafelé.

Olykor az égre nézett: varjak szálldostak a rétek felett és a tavaszi énekszó seholse hangzott fel.

— Talán a fejedelelemnél másképpen van — gondolta és reménység támadt a lelkében.

A tornác órája négyszer kongatta meg réztányérkáját négy komoly ütéssel. Délutáni idő volt.

Köd ereszkedett a falura, fehéres szürkéséggel. Szentkirályi Gergely a kancellária ablakánál állt, forró homlokát a hús üvegre támasztva. Tary Sámuel prior könyvében lapozgatott előbb, amelyet öreg barátja küldött meg neki: «Igaz szeretettel és épülésre a mi nagy fájdalunk enyhülésére» . . .

Mikor fogja vajjon viszontlátni őket? — nehezedett szívére

a bánat . . . Mielőtt a templomba ment volna ma, kiállt a kassai útra és bevárta a postások szekérből eszkábált szánját, amely négy keshedt lovával, csörgő szerszámával oly ünnepélyesen tud áthaladni a falun, hogy még az olyan elbúsult embernek is, mint ő, mosoly szaladt az ajka szögletébe.

Vendel kocsis olykor híreket hoz neki Eperjesről, ahol a Thurzók ősi háza mellett, egyszerű otthon falai között csendben erősödik — mint a köd, alig láthatóan növekedve, zajtalanul — az új szabadság haditerve. Ha Vendel jön és valami írást csúsztat a kezébe, akkor átmegey Novák Balázs főtisztelendő portájára, összeülnek, sugdosnak, hallgatnak és a 'lekükben valahogyan megint csak feltámad a régi bizalom. Hogy visszahívni Bercsényit, azt, aki kezdetben annyira lenézte a nemesembereket, még inkább a parasztot, de azután, — egy esztendő multával, hogy megjött Brezán várából a fejedelem, a jobbágy Esze Tamás, Papp Mihály, a kisnemes Major János kíséretében — mégis megértette a jobbágyfelszabadítást.

— Thury üzent neki — mondta Szentkirályi Gergely a főtisztelendőnek. — Üzent, hogy jöjjön vissza, próbálja meg az új felkelést, mert ha nem, kölyköket védő toportyánok szabadulnak fel, éhes nádi-farkasok, úgy lehet, a világ négy tája felé! . . .

Ma is odaállt a szán mellé. Vendel kocsis lehajolt és Szentkirályi Gergely egy levéllel többet rejthetett el a kandalló téglái közé . . . Még a templomban elolvasta, Isten ne vegye vétéknek. Azt írta benne Liszy Henrik, hogy a lengyelek szívesen fogadják az új tervet. Éppen ma, — «mikor e sorokat írom neked, testvér érkezett ide hozzánk, egy szerzetes a brezáni vár urától». Úgy jött át a hegyeken két társával lopva, bujdosva járatlan, úttalan vidéken. És azt mondta ez a szerzetes, hogy százával vannak elrejtve barlangban, górékban a lengyel földre menekült régi had emberei, végsőkéig kimerült, öklelni kész bikák! A lengyel társakkal egész sereg! Ha ezek Magyarországra jöhetnének, akkor egyesülve a nádi farkasok csapataival, mint magukat nevezték Esze szétverődött emberei, a Thurzó-ház mellett meglapuló bujdosók, akkor «nos, érted-e, Szentkirályi? Te, aki a Rákóczi-lovasok óbestere voltál, érted-e?» — írta Liszy levelének utolsó sorában.

Ott állt az ablaknál.

Alig hallhatóan szűrődött át az ablakon nagynéha a falubeli kutyák elnyujtott üvöltése. Félálomba merült, zsongító, könnyű kábulatba. Messze rónaságokat látott, hatalmas hegyoldalakat, a rónaságokon és a hegyoldalakon katonák meneteltek tízezzrel. Máriás zászlók lobogtak a magasban, dárdák magasodtak a csapatok fölött és a dobbanó talpak alól, a lovak patái alól napfénytől világítva aranyosan csillogva szállt a por. Kürtök hasogatták néha a levegőt,

dobok peregtek észtvesztően és tárogató szava hasított innen is, onnan is bele a világba . . .

. . . Szentkirályi megtántorodott.

Az országuítról szánkók csengése és lovak dobogása lett hallható. Majd a kuria előtt paták dobbantak, felsikoltott a szánok vasalt talpa, — pillanatra csönd lett.

— Az eperjesiek lennének? — révedezett Szentkirályi. — A névnapomra jöttek volna . . . és talán közöttük van a brezáni szerzetes is!

Tűzszerszámot vett a kandalló párkányáról és mécesst gyújtott.

A tornácon kardok csörrentek, lábak topogtak, sarkantyúk pengtek. Valaki rohanvást jött a kancellária felé.

— Nagyuram! . . . — nyílt meg az ajtó és az öreg Lovas Menyhárt esett be rajta, de ideje se volt a beszédre, hogy tesszen menekülni! — máris elállták az ajtót a kancellária szépségesen faragott, tölgyfa-ajtóját az érkezettek. Egy császári tiszt, két káplár, legények. Menyhártot félrelökték.

— A császár nevében — állt Szentkirályi elé a tiszt — magunkkal visszük az összeesküvőket! A szánban várja már kegyelmedet főtisztelendő barátja is.

Az udvaron ott állt Kiss Ambrus. Szentkirályi ránézett:

— Vigyázz a gyerekre, Ambrus!

A régi katona, a nagyszerű lovas, az elszomorodott, elárvult ember szemében könny volt:

— Nagyurunk hűségére nevelem! . . .

Útést kapott, megtántorodott és elvágódott a szán mellett. És ahogy a könyökére támaszkodott elkábult fejjel, fogcsikorgatva, üres volt az udvar, csak a hold világított fagyosan, nyersen a közeledő téli éjszakába . . .

Froniusz Tádé rektor a szánkák csilingelését figyelte. A kis Balló Menyhárt volt a rektorék naposa, ott kuporodott a tűznél és igazgatta a fát.

— Valaki jöhetett a nemzeti úrhoz, de már el is ment — nézett a rektor a gyerekre. — Tudod holnapra a nemzeti úr köszöntőjét?

A gyerek visszanézett a kemencétől, felegyenesedett a kuporgásból, úgy mondta:

— Tudom . . . Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak . . .

Dékány András.